

Om EF-retten på CBS og Dansk Forening for Europaret (DFE)

*Ole Lando**

Indledning

Den Anden Verdenskrig var den værste tid, min generation oplevede, men den fik Europas folk til at samarbejde og oprette De Europæiske Fællesskaber. De, der etablerede samarbejdet, vidste, at folk, der arbejder tæt sammen, ikke vil bekrige hinanden.

Min tyske ven Claus Ehlermann, som jeg havde studeret sammen med i USA, skrev til mig engang i 1962, at han nu var ansat i EF-Kommissionens juridiske tjeneste. Han arbejdede med landbrugsordningerne. Det var et interessant arbejde i en god sags tjeneste, skrev han. Det var dengang, da Danmark sammen med Storbritannien første gang søgte om optagelse i EF.

Jeg besluttede, at jeg ville sætte mig ind i EF-retten. Det var især Fællesmarkedet, som interesserede mig. Jeg læste Wohlfarth, m.fl., *Die Europäische. Wirtschaftsgemeinschaft*, fra 1960. Det var en klar og levende fremstilling, der overbeviste mig om, at der også var økonomiske fordele forbundet med et fællesmarked.

I juni 1962 rejste jeg på en 14-dages studietur til Bruxelles og indlogerede mig på et pænt og billigt hotel, hvor der boede mange sorte personer fra Congo. I gaderne og i restauranterne hørte jeg mange sprog blive talt. Claus Ehlermann hjalp mig til at få interviews med tjenestemændene i Kommissionen. Den pionerånd, som havde været blandt dem de første år, var ikke helt forsvundet. De fortalte mig om den spænding, der var mellem Kommissionens stræben efter at fremme integrationen og enkelte medlemslandes stædige bestræbelser på at bremse den.

* Bidraget udgør Professor Ole Landos erindringer som præsenteret den 2. december 2013 på DFE's 40-års jubilæumsarrangement. Ole Lando var da professor emeritus ved Juridisk Institut, CBS. Bidraget er let redigeret af Professor i EU-ret Ulla Neergaard, Juridisk Fakultet, Københavns Universitet, og formand for DFE, i april 2019 med henblik på offentliggørelse på DFE's hjemmeside. Ole Lando levede fra den 2. september 1922 til den 5. april 2019 og var helt enestående som både professor og menneske.

Jeg rejste i den kommende tid flere gange til Bruxelles og besøgte også EF-Domstolen i Luxembourg. Dommerne, generaladvokaterne og disses referendarer var villige til at lade sig interviewe. Nogle af de unge referendarer var ret så åbenhjertige og fortalte mig om deres syn på dommerne og om de mere eller mindre saglige motiver, der lå bag nogle af dommene. Der var en vis hakkeorden mellem dommerne ligesom i en hønsegård. De flittigste og bedst forberedte dommere var som regel dem, der fik det sidste ord. Det var også dem, der ville fremme integrationen.

Undervisningen i EF ret

Da jeg i 1963 blev professor ved CBS, begyndte jeg at forberede en undervisning for de cand. merc.-studerende i internationale organisationer med hovedvægt på EF. Samtidig planlagde jeg at undervise i Udenrigshandelsret, dvs. international privatret og komparativ kontraktsret. Min idé var at forene EF-ret og Udenrigshandelsret med de økonomiske fag Udenrigshandel og Udenrigsøkonomi, som blev udbudt af Institut for Udenrigshandel. De fire fag skulle koordineres og tilsammen være en ny Markedslinje på cand. merc.-studiet. Jeg så for mig en kommende generation af cand. merc'ere, som var fortrolige med de internationale organisationer, herunder især EF's juridiske og økonomiske struktur, og med udenrigshandelen og dens kontrakter.

Det viste sig desværre, at Charles de Gaulle ikke ville have Storbritannien med i EF. Da den danske regering ikke ville have Danmark med uden Storbritannien, trak den vor ansøgning tilbage. Jeg satsede dog på, at det kun var en udsættelse af vort medlemskab og fortsatte med at forberede EF-retten som undervisningsfag. I 1964 udbød jeg undervisning i EF-ret og Udenrigshandelsret som valgfrie fag på cand. merc.-studiet. Markedslinjen kom dog aldrig op at stå. Lederen af Institut for Udenrigshandel ønskede ikke at medvirke til at etablere den studielinje, som jeg havde fået ideen til.

I undervisningen i EF-ret benyttede jeg de første år et meget fint kompendium, som Århus-professoren Max Sørensen havde skrevet om Internationale Organisationer. Det beskrev FN, OECD, Europarådet, Nato, EFTA og især EF. Endvidere brugte jeg nogle artikler, jeg havde skrevet om EF og uddrag af nogle domme, som EF-Domstolen havde afsagt. I det første år var der kun få studerende, der valgte de to fag, men efterhånden kom der flere til.

Institut for Europæisk Markedsret blev oprettet i 1967. Jeg havde i de første år svært ved at få kvalificerede medarbejdere til instituttet, bl.a. fordi CBS ikke havde nogen høj status i forskerverdenen. Det lykkedes mig dog i 1971 at hverve Jens Fejø og Hjalte Rasmussen som

amanuenser ved instituttet. De gik begge i gang med afhandlinger om EF-ret. Jens skrev om EF's monopolret og Hjalte om EF-Domstolen og dens praksis.

Dansk Forening for Europaret

Så snart Danmark i 1973 var blevet medlem af EF, begyndte jeg at arbejde på at få Dansk Forening for Europaret (DFE) oprettet. Der var europaretsforeninger i de seks andre medlemslande. De havde sammen dannet paraplyorganisationen *Fédération Internationale pour le Droit Européen* (FIDE), der afholdt en kongres hvert andet eller tredje år, hvor Europa-retten blev diskuteret.

Det var forholdsvis nemt at få DFE op at stå. I bestyrelsen kom professor Isi Foighel fra Københavns Universitet samt repræsentanter fra domstolene, udenrigsministeriet og justitsministeriet. Der var også Max Sørensen, som var blevet dommer ved EF-Domstolen, og som mest var til pynt. Han boede nu i Luxembourg. Hjalte Rasmussen blev foreningens sekretær. Det første år fik vi ca. 100 medlemmer, og i 1975 havde vi næsten lige så mange medlemmer, som den søsterforening, der nyligt var blevet oprettet i Storbritannien.

Så snart DFE var dannet, meldte jeg det til formanden for FIDE og bad om, at DFE blev optaget som det syvende medlem af *Fédération Internationale pour le Droit Européen* (FIDE). Det skete på et møde i bestyrelsen for FIDE, hvor formanden Pierre Pescatore, der var den luxemburgske dommer ved EF-Domstolen, i en lidt beskyttende tone roste *l'infatigable Monsieur Lando*.

Der var dengang ikke så mange danskere, der vidste noget om EF. Vi fik derfor mest udenlandske foredragsholdere til de faglige møder, vi i den første tid holdt i DFE. Det lykkedes bl.a. at få dommere fra EF-Domstolen herop. Således holdt Pierre Pescatore et foredrag på engelsk om institutionen. Han fortalte os bl.a., at EF slet ikke ville kunne fungere, hvis ikke EF-Domstolen afsagde domme, der fremmede integrationen. Den stod jo som EF's formål i præamblen og de indledende paragraffer i Rom-Traktaten. Når medlemslandene og EF's ministerråd ikke ville gennemføre de nødvendige tiltag inden for den tid, som traktaten havde foreskrevet, måtte EF-Domstolen jo sørge for, at det skete. Han blev spurgt om domstolens stilling til menneskerettighederne, som dengang ikke var gjort til en del af EF-retten. Han svarede, at domstolen også vågede over dem. De var jo en del af den fælles kulturarv.

Vi opnåede, at FIDE's 8. kongres blev afholdt i København fra den 22. til den 24. juni 1978. Før kongressen skulle rapportørerne have udarbejdet deres skriftlige indlæg om kongressens

emner, og disse rapporter skulle sendes til alle deltagerne. Det havde hidtil været svært at få rapporterne indsamlet, korrekturlæst, trykt, indbundet og udsendt i tide før kongresserne. Isi Foighel foreslog nu, at rapporterne blot skulle kopieres, som de var modtaget, indbindes og udsendes. Det gjorde vi og sparede derved megen tid og en del udgifter.

Vi ville være respektable, så vi fik Hendes Majestæt Dronningen til at være kongressens protektrice. Der kom flere hundrede deltagere til kongressen, og heriblandt ikke så få fra lande, der endnu ikke var blevet medlemmer. Der var mange, som gerne ville besøge København, og vi bestræbte os også for at vise byen frem. Vejret var heldigvis godt. Der blev afholdt en reception i Christiansborgs selskabslokaler, hvor udenrigsministeren kom, og der blev afholdt en middag i Glyptotekets festsal og arrangeret en udflugt til kunstmuseet Louisiana.

Hjalte viste sig som en ivrig og dygtig organisator af kongressen. Han kunne ikke selv få sit store arbejde betalt, prøvede heller ikke på det, men sørgede for, at hans ældste datter fik forskellige lønnede job for kongressen. Jeg ville ikke hindre hans nepotisme. Han var så glad for den, og det var vigtigt, at han bevarede gejsten.

Forhandlingerne, der foregik på tysk, engelsk eller fransk, skulle simultanoversættes til de to andre sprog, og EF-Domstolen stillede gratis tolke til vor rådighed. Flere fonde støttede os økonomisk og Udenrigsministeriet stillede en garanti, som skulle dække et eventuelt underskud. Vi fik et lille overskud på trods af, at der deltog en del italienske professorer og deres assistenter med ledsagere, der påstod, at de ikke kunne betale deltagerafgiften.

Deltagerne fra Sydeuropa oplevede, at møderne begyndte nogenlunde præcist på de fastsatte tidspunkter, hvilket de ikke var vant til hjemmefra. Nogle professorer oplevede også, at den jura, som de andre deltagere talte om, var den faktisk gældende ret og ikke nogle professorers fine tankespind. Foredragene og debatterne var interessante, men det var svært at få alle talerne til at fatte sig i korthed.

Jeg husker bedst to personer. Den ene var den tyske Köln-professor Börner, en pompøs og korpulent herre, der talte længe og med en opblæst professorværdighed. Han ville vise os, at tyske jura-professorer er Europas store *Rechtshonoratioren*. Den anden var Lord Wilberforce. Jeg kunne mærke på hans landsmænd, hvilken 'superguru' en *House of Lords*-dommer var i England. I England var de øverste domstoles dommere meget finere folk end professorerne. Wilberforce var dog helt afslappet og naturlig, og forstod i øvrigt at fatte sig i korthed.

Konklusion

Europarets-foreningerne og FIDE's kongresser har været med til at skabe det, man kan kalde et europæisk *regime*. Møderne har givet deltagerne et indblik i de andre landes ret og i de andres psyke og juridiske tænkemåde. Vi har også opdaget, hvor meget vi har til fælles. Der er opstået venskaber på tværs af grænserne, og vennerne har sendt hinanden deres skrifter.

Det europæiske regime har bidraget til at fremme integrationen, men der har været mange hindringer og bagslag, for eksempel Frankrigs *empty chair policy* i 1965- 66 under de Gaulle og Storbritanniens bagstræberiske politik i 1980'erne under Margaret Thatcher. EF's historie siden 1957 har været snart tre skridt frem, snart to, sommetider tre skridt tilbage. EU er for tiden i en slem krise. Mange af de yngre forstår det ikke, eller føler ikke som os gamle, når vi fortæller dem, hvorfor EF blev til.

Når man ser tilbage, må man dog sande, at alt i alt er integrationen tiltaget i styrke. Det er svært at måle Europarets-foreningernes indflydelse, men de har, tror jeg, givet deres bidrag til, at De Europæiske Fællesskaber er blevet til Den Europæiske Union.